

SZERDAHELYI ISTVÁN

Üldözöttek vetélkedője

Miután az ötágú vörös csillagokat leszerelték a középületekről, most azt hiszik, lehazudhatják a többi is az égről – gondoltam magamban, amikor elolvastam a *Népszabadság* 1996. június 7-i számában Juhász Ferenc – Varga Lajos Mártonnal készült – interjút, majd a lap június 10-i számában Radnóti Sándor ehhez fűzött reflexióit.

Juhász Ferenc az interjúban azt állította, hogy voltaképpen ő is üldözött volt a Kádár-korszakban, s ennek bizonyítékként felemlítette, „az volt az érzése”, hogy Radnóti Sándornak a *Kritika* 1984/1. számában megjelent, s az ő költészetét bíráló cikkét Aczél György rendelte. Radnóti azt felelte erre, hogy Aczél Györggyel személyesen sosem találkozott, s ilyen megbízást már csak azért sem kaphatott, minthogy a hatalom által kitzsított ellenzékiek körébe tartozott; cikkét a *Kritika* egy sor válaszzal cáfoltatta, s a vitát végül Szerdahelyi István főszerkesztő „teljes elmarasztalással” rekesztette be. „Emlékeim szerint – teszi hozzá Radnóti Sándor nem minden büszkeség nélkül –, rajtam kívül nyilvánosan csak **Eörsi Istvánnak** és Könczöl Csabának sikerült” Juhász Ferenc költői nagyságához „kérdőjelet biggyeszteni”.

Kezdjük a sort e legutóbbi állítással, amely arra céloz ugyebár, hogy Juhász Ferencet a Kádár-korszakban csak igen keveseknek, s valamiféle elszánt ellenzéki erőfeszítések sikere esetén lehetett bírálni. Nos, ezt az inszinuációt saját konkrét tapasztalataim alapján cáfolhatom. 1980-ban a *Magyar Hírlap* szerkesztője, Lukácsy András – minden különösebb hókuszpókusz nélkül, csak

úgy, mint bármilyen más esetben – felkért, hogy írjak egy recenziót Juhász Ferenc művei gyűjteményes kiadásának harmadik kötetéről. Eszembe nem jutott, hogy valamiféle hőstettet hajtok végre, amikor a könyvet nyögve-nyelve végigelve megfogalmaztam véleményemet: Juhász irgalmatlanul modoros. Minthogy „mindent ugyanazzal az életérzéssel”, „a tajtékozás, habzás és erjedés” életérzésével él át – írtam –, ez „a költői technika terén rendkívüli terjedelmű, zuhatagszerűen áradó felsorolásokhoz vezet, tartalmilag pedig ahhoz, hogy mindent a burjánzó tenyészet és a rothadó enyészet egyaránt apokaliptikus látomásaként fog fel”, „a vidám költőcimboráról szóló megemlékezést éppúgy, mint interjúszöveget, születésnap-i köszöntőt vagy akár sírbeszédet”. Cikkem meg is jelent a *Magyar Hírlap* 1980. november 23-i számában. Igaz, a kritikai élt tompító húzásokkal, sőt, egy nem tőlem származó – s megkérdésezésem nélkül betoldott – enyhítő zárómondattal, miszerint Juhász költészete újabban mintha kezdene „letisztulni”. A lényegen azonban ez nem sokat változtatott, s az effajta szerkesztőségi módosítások akkoriban (elégge el nem ítéltető módon) szokványosak voltak.

Soha senki semmiféle elmarasztalásban nem részesített azért, amit írtam – sőt, éppen ezekben a napokban neveztek ki a *Kritika* helyettes főszerkesztőjévé –, csupán E. Fehér Pál figyelmeztetett cikkem megjelenésekor kolleghiális jóindulattal, hogy nem tanácsos „az oroszlan bajsának cibálásával” kísérletezni. (Aczél Györgyöt volt szokás „a Bajszos” néven emlegetni.)

E figyelmeztetést elengedtem a fülem mellett; hallottam ugyan másfelől is, hogy Juhász Ferenc „érinthatatlan”, a kultúrpolitika egyik „szent tehene”, de meggyőződésem volt – s ma is az –, hogy ezek hazug legendák. Azok a szerkesztők koholják őket, akik kellő tehetőség és műveltség nélkül, a politikai vezetés pusztá kegyéből ülnek a posztjaikon, s így természetesen frászt kapnak, ha olyan írás kerül elébük, amelyről azt sejtjük, hogy közlése „odafenn” némi szemöldökráncolást okozhat. Ilyenkor a legegyszerűbb megoldás azt mondani, „megértlek én, öregem, neked igazad van, de nem tehetem, ez az X a kedvence Y-nak...” stb. Amint az alábbiakból kiderül majd, e sejtésemet a tények is igazolták.

Ezt megelőzően azonban azt az affért kell elmondanom, amit a „szent tehene” legendájából alkotott elképzelésem okozott. Valamikor a 80-as évek elején az írószövetség kritikusai szakosztályának egyik ülésén – amikor már teli szájjal lehetett (vagy éppenséggel illett) szidni a kulturális vezetést (gyakran abszolút jogosan) – Mihályi Gábor nagy tetszést arató felszólalásban tiltakozott az ellen, hogy Juhász Ferencről senki nem írhatja meg őszintén a véleményét. A teremben ülők mind vezető kritikusok, kiadói és lapszerkesztők voltak (Mihályi maga is a *Nagyvilág* rovatvezetői tisztségét töltötte be), s így érthető ellenszenvet keltett, amikor hozzászólásomban abbéli sejtelmeknek adtam hangot, hogy Juhász egyáltalán nem a pártvezetők tilalma, hanem a szerkesztők gyávasága miatt „szent tehén”. Az ülés egyik – eléggé bepálinkázott – résztvevője mindjárt fel is pattant, közölte, hogy e megnyilatkozással „lelepleztem magamat”, s felszólította a szakosztály tagjait, hogy a napirenden levő szavazáskor töröljenek a szakosztályi vezetőség listájáról. Ez meg is történt, s az eset igencsak megerősített abban az elhatározásomban, hogy mielőtt helyt alkalom nyílik rá, a *Kritika* hasáb-

jain szabad vitát nyitok a Juhász-kérdésről, s így tényekkel bizonyítom, hogy a „szent tehene” legendája fikció.

1983 végén (nem emlékszem, zsebenben volt-e már a főszerkesztői kinevezésem, vagy csak eldöntött kérdés volt, hogy az 1984. januári számot már én jegyzem) munkatársaim egyike (bizony, arra sem emlékszem, melyikük) közvetítette hozzám Radnóti Sándor *Halál-lira* című esszéjét, melyben Juhász költeményeinek egyes részleteit a magasztalás szuperlatívuszaival illette ugyan („... szebbet és nagyobbat kevesen írtak a magyar költészetben” stb.), átfogó értékelése azonban negatív volt: „Juhász a *poeta vates* elavult magatartását elevénni fel”, s hosszú versei és époszai „formátlanok”. E formátlanság okait a reá általában is jellemző nyakatekertek tudálékos – de minimális esztétikai-poétikai tudásra sem támaszkodó – magyarázattal próbálta megvilágítani.

Az esszét csapnivalónak tartottam ugyan, de arra alkalmasnak, hogy kiindulópontja legyen egy tisztességes Juhász-vitának, amelyet – mint említettem – régóta terveztem. Lesokszorosítottam hát, s szétküldtem a kérdés szakértőinek, azzal, fejtsék ki ők is a véleményüket.

Juhász Ferenc állítólagos „érzése”, miszerint Aczél György is benne volt az ügyben, nagyon megalapozott, csak éppen ellenkező előjellel. Valamelyik hozzászólásra felkért kritikus feljelentette ugyanis Aczélnál, aki egy pártközponti főszerkesztői értekezlet szünetében odajött hozzám, közölte, hogy tud Radnóti – akkor még ki sem szedett – cikkéről, s nagyon helyteleníti, hogy azt meg akarom jelenteni.

– Engedje meg, hogy elmondjam, miért látom fontosnak ezt a publikációt – válaszoltam udvariasan, de Aczél türelmetlenül leintett.

– Nem kell a magyarázata, úgyse tud meggyőzni. De maga a főszerkesztő, maga dönt – mondta (szó szerint emlékszem a szavaira), és otthagytott.

Lehet, azt akarta jelezni ezzel, hogy csupán a szubjektív véleményét óhajtott közölni velem: lehet, hogy némi fenyegetés rejlett a mondataiban. Ha az utóbbi volt a szándéka, nem ijesztett meg: Radnóti cikkét megjelentettem, és Sík Csaba véleményének egyidejű közlésével kezdetét vette a vita is. Leglátványosabb szerkesztői kudarcaim egyike; a további hozzászólók ugyanis – Alföldy Jenő, Koczkás Sándor, Rónay László s egy olvasói levéllel Z. Bihari Erzsébet –, szándékaimtól (s a *Magyar Hírlapban* nyíltan is kifejtett véleményemtől) eltérően, mind Juhász Ferenc nagysága mellett törtek lándzsát. (Ám a névsor azt is mutathatja, hogy – Radnóti Sándor célzásával ellentétben – korántsem a hatalom emberei fordultak ellene.) Akik az írószövetség kritikai szakosztályában meg egyebütt oly teli szájjal hangoskodtak Juhász „szent tehénsége” ellen, most bezzeg nem akartak élni a számukra biztosított kritikusi szabadsággal.

Juhász Ferenc interjújára reflektáló írásában Radnóti Sándor „elfelejti” megemlíteni azt a tényt, hogy a nézetcsere végén lehetőséget kapott a válaszra, s az az én vitázárómmal együtt jelent meg a *Kritika* 1984/4. számában (méghozzá az én írásomnál négyszerre nagyobb terjedelemben). Zárszavam pedig – állításával ellentétben – eléggé egyértelműen jelezte, hogy a nézetcsere illetén alakulását nem tartom korrektnek: „a szót kérők mindegyike Juhász mellett, Radnóti elmarasztaló véleményével szemben érvelt – írtam. – Az arányok ilyen alakulása nem rajtunk múlt: mi minden jelentkezőnek teret biztosítottunk és mondanivalójának kifejtésében senkit nem gátoltunk”.

Nem igaz Radnótinak az az állítása sem, miszerint a cikksorozatot az ő „teljes elmarasztalásával” rekesztettem be. Épp ellenkezőleg, azt hangsúlyoztam, hogy „nem akarom vitatni Radnóti Sándor egyéni ízlésítéletének possibilitását

– csupán arra szeretnék rámutatni, hogy az általa is hangsúlyozottan publicisztikáinak minősített gondolatmenetekbe szőtt esztétikai megállapítások szaktudományos hitele erősen kétséges”, mert „a ma közismertnek és valamelyest korszerűnek mondható – akár marxista, akár polgári – esztétikai elméletek sorában egy sincs”, amelyik érvelését alátámaszthatná. Ami kevésbé diplomatikus, de az olvasó számára érthetőbb formában azt jelenti ugyebár, hogy Radnótinak voltaképpen igaza lehet abban, hogy Juhász nem igazán nagy költő, csak éppen nem rendelkezik elegendő esztétikai felkészültséggel és elmeéllel ahhoz, hogy ezt a szubjektív impresszióját tudományos érvekkel is alá tudja támasztani.

Juhász Ferenc erőfeszítése, hogy a Kádár-kor „üldözöttjének” tüntesse fel magát, természetesen neveltséges. Nem kevésbé neveltséges azonban az sem, amikor Radnóti Sándor arra célozgat, hogy Juhással szemben ő maga valóban valamiféle üldözöttségnek volt kitéve. Az egyetem elvégzése után, mint a hatalom által épp leginkább támogatott „Lukács-tanítványok” egyikét, nyomban igen előkelő kiadói lektori posztra helyezték, ahol egy évtizeden át tevékenykedett. S ha 1980 után – ahogyan a *Ki kicsodában* írja önmagáról – „szabadfoglalkozású íróként” folytatta is pályáját, hatalmi összeköttetései nem voltak olyan nagyon sokkal gyérebbek, mint Juhász Ferencéi. Ahhoz mindenesetre bőségesen elegendőek, hogy e foglalkozását – a kor viszonyaihoz mért – szabadsággal űzhesse. S itt nem a városzerte közismert, de ellenőrizhetetlen híresztelésekre célok, hanem kézzel fogható tényekre, nyomtatásban olvasható, szabadon publikált írásaira. Könyvekre, vagy az olyan – kevés kivételezettnek járó – gesztusokra, hogy példának okáért a *Világosság* című „materialista világnézeti folyóirat” épp az ő tanulmányát közölte vaskos mellékletként 1984. júliusi számában.

Amit pedig végképp nem értek ezekben az elszánt publicisztikai erőfeszítésekben, az az, hogy Juhász és Radnóti miért érzi még mindig oly aktuálisnak, hogy a Kádár-korszak üldözötteinek

sorában tartsák őket számon. Ideje lenne azon töprenkedniük, hogyan tudják majd elhitetni, hogy most milyen irgalmatlanul üldözik őket.